

УДК 331.5

DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2022-1-2-95-103>

ПАСЕКА Станіслава Раймондівна

доктор економічних наук, професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3017-0700>
apaseka@ukr.net

ГУМЕНЮК Андрій Васильович

здобувач,
Центральноукраїнський національний
технічний університет,
м. Кропивницький, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3152-4088>
gumeniuk.o@gmail.com

РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ

Визначено позитивні та негативні тенденції розвитку ринку праці України за роки незалежності. Проаналізовано показники зайнятості й безробіття населення за перше півріччя війни, що підтвердило регіональну специфіку адаптації до безпекових загроз. Виокремлено основні виклики і можливості для ринку праці України в період війни та перспективи його розвитку на етапі повоєнного відновлення.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, трансформація професійної структури, міграція, виклики розвитку, війна.

Постановка проблеми. Україна перебуває в умовах війни з 2014 року, хоча стабілізація фронту дозволила суспільству й економіці адаптуватись до нових ризиків. Російське вторгнення в Україну 2022 року спричинило шоківий вплив на державний апарат, населення, бізнес, увесь демократичний світ. Масштаби бойових дій та безпекові загрози поставили під загрозу майбутнє всіх регіонів України. Місяці воєнного стану показали, що держава за таких умов повинна зберігати максимальну життєздатність, тим паче при значній міжнародній підтримці. Особливого значення набуває збереження функціональності ринку праці, який є індикатором підприємницької активності, чинником забезпечення добробуту населення та зниження міграційних втрат.

Дослідження ринку праці в умовах війни має включати не лише аналіз тенденцій, а й виявлення викликів, можливостей та перспектив його розвитку. Теперішній етап боротьби за повну незалежність та утвердження демократичних цінностей є шансом для українського суспільства переходу до європейських стандартів якості життя та організації соціально-трудова відносин. У зв'язку з цим уже сьогодні слід розуміти те, як ринок праці може адаптуватись до поточних викликів та які нові підходи можуть бути впроваджені на шляху євроінтеграції України та очікуваного повоєнного відновлення.

Актуальним науковим завданням є виявлення пріоритетів розвитку ринку праці України в умовах війни при збереженні зайнятості та структурних трансформаціях на користь прогресивних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів розвитку ринку праці залишається актуальною темою наукових розвідок. У статті враховано висновки українських науковців щодо змісту ринку праці (Т. Балановська, О. Гоголя, Н. Драгнева [1]), глобальних трендів трансформації соціально-трудова відносин (С. Пасека, А. Пасека, О. Гуменюк [2]; Т. Длугопольська, М. Хіта [8]), тенденцій розвитку ринку праці України за роки незалежності (Н. Чорна, Р. Чорний [3]; Г. Зелінська [5]; М. Біль, М. Бачинська [6]; В. Алексеев, О. Дедик [9]) та їх регіональних особливостей (Н. Петрищенко, О. Камбур, Л. Кулікова [4]).

Для розуміння поточної ситуації взято до уваги експертні матеріали (Європейської Бізнес Асоціації [7]; Державного центру зайнятості [11, 18]; Державної служби України з питань праці [14]), положення законодавства України [10, 12, 13, 15], дані офіційної статистики [16, 17].

Враховуючи невизначену ситуацію внаслідок Російського вторгнення в Україну 2022 року, дослідження впливу безпекових загроз на ринок праці є потрібними, особливо з погляду виявлення поточних реакцій та перспектив розвитку в умовах євроінтеграції.

Метою статті є виявлення особливостей розвитку ринку праці України в довоєнний період та в умовах російсько-української війни, виокремлення позитивних і негативних тенденцій, а також можливостей і перспектив організації соціально-трудових відносин на шляху повоєнного відновлення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для України, яка розвивається за моделлю ринкової економіки, сферу зайнятості населення та середовище розвитку людського потенціалу слід розглядати як ринок праці. За змістом ринок праці є складною системою відносин (переважно соціально-трудових, але й економічних, політичних, культурних), що узгоджують інтереси всіх учасників (працівників, бізнесу, суспільства, держави) в ході використання людського потенціалу [1, с. 18].

Ринок праці України до 2022 року розвивався відповідно до макроекономічних тенденцій, реагуючи на глобальні кризи, зовнішні безпекові загрози та внутрішні політичні протистояння. Глобальний вплив на ринок праці України проявлявся в його реакції на загальні зміни в сфері соціально-трудових відносин, а саме: висока чутливість національних ринків праці до світових криз; соціально-економічна поляризація країн; концентрація робочої сили у більш розвинутих державах; зростання безробіття внаслідок технологічного прогресу; дефіцит високотехнологічних фахівців в умовах інноваційного розвитку; зростання частки зайнятості в сфері послуг; складність працевлаштування молоді та ін. [2, с. 6].

Ринок праці України під глобальними впливами розвивався, однак цей розвиток супроводжувався низкою негативних ознак. Серед них [3, с. 72]:

- низька конкурентоспроможність робочої сили;
- обмежені обсяги та низька інноваційність створення нових робочих місць;
- низька частка зайнятих в інноваційних сферах економіки;
- масова нелегальна зайнятість населення;
- неефективна система оплати праці;
- низька самозайнятість населення;
- невідповідність потреб ринку праці та підготовки фахівців і робітничих кадрів вітчизняною системою освіти (особливо це стосувалось якості підготовки);
- неефективна система соціальної підтримки вразливих категорій працездатного населення;
- надмірні міжрегіональні диспропорції за показниками розвитку ринку праці;
- невідповідність демографічних показників і показників зайнятості за регіонами, що підтверджує проблеми вимушеного безробіття й високої зовнішньої міграції населення [4, с. 175].

Більшість проблем ринку праці України зумовлена слабким рівнем інноваційного розвитку економіки України: саме державна підтримка інноваційної діяльності спричиняє модернізацію робочих місць та сприяє позитивним трансформаційним змінам на ринку праці [5, с. 49].

До негативних тенденцій ринку праці України слід додати поляризацію його розвитку відносно ринків праці європейських держав. Для прикладу, поляризація (розриви) між Україною і сусідніми європейськими державами за показником мінімальної заробітної плати (в доларовому вираженні) до ковідного 2020 року складала: з Польщею – 4,3 рази, Словаччиною – 4,0, Угорщиною – 3,7, Румунією – 2,6. За показником середньомісячної заробітної плати співвідношення України й Польщі – 3,6, Словаччини – 3,9, Угорщини – 3,5, Румунії – 2,5 [6].

Перелік негативних тенденцій розвитку ринку праці України можна продовжувати, однак слід також вказати на певні позитивні аспекти, а саме:

- посилення конкуренції з боку роботодавців за кваліфікованих працівників, що позитивно вплинуло на HR-процеси;
- розвиток інноваційного сегменту ринку праці за рахунок ІТ-зайнятості;
- зростаюча внутрішня мобільність робочої сили, що сформувало потужні центри концентрації робочої сили (міста Київ, Дніпро, Харків, Одеса, Львів та ін.);
- впровадження прогресивних підходів до розвитку ринку праці на основі діджиталізації, виникнення нових професій Індустрії 4.0, формування креативного робочого простору та ін. [7].

Макроекономічна і політична нестабільність постійно впливали на ринок праці. Пандемія COVID-2019 була першим глобальним викликом для організації соціально-трудових відносин та

вказувала на проблеми національного ринку праці. Пандемія, окрім економічного спаду, спонукала всі сфери, у тому числі зайнятості, адаптуватись до вимог дистанційності, вимушеної іммобільності, зміни структури попиту та формування нових потреб суспільства. Пандемія зумовила трансформації у професійній структурі зайнятості та підвищила цінність здатності до саморозвитку через використання численних онлайн-ресурсів. Аналітичні розрахунки фахівців підтвердили, що зростання безробіття внаслідок коронакризи було найбільшим у країнах з низьким і високим рівнями доходів: для перших це зумовлено слабкими ресурсними резервами, а для других – переважанням у структурі зайнятості посад «синіх» комерційних працівників сфери послуг, які найперше припинили роботу під час локдауну [8, с. 54].

Вплив пандемії COVID-2019 на ринок праці України теж був відчутним, однак статистика вакансій 2021 року мала позитивну динаміку, що свідчило про поступове відновлення економіки та сфери зайнятості. Найбільш затребуваними у 2021 році залишались робітничі професії, фахівці ІТ-сфери, фармацевтики, транспорту і логістики [9].

З лютого 2022 року ринок праці опинився у шоківних умовах, хоча набутий досвід після пандемії сприяв швидшій реакції на безпекові загрози. Розвиток ринку праці за перше півріччя 2022 року російсько-української війни можна розділити на три етапи:

1) етап стресових рішень (28.02-14.03.2022 року, до виводу військ з Київської, Сумської і Чернігівської областей) – ринок праці перебував в абсолютному колапсі та навіть у відносно безпечних регіонах більшість підприємств була або в умовах вимушених простоїв, або у дистанційному форматі зайнятості;

2) етап стабілізаційних рішень (15.03-26.04.2022 року, до першого зібрання «Рамштайн», коли політика підтримки США, ЄС, Великобританії, Японії та інших союзників стала беззаперечною) – ринок праці почав поступово адаптуватись, відбулось вибіркове відновлення роботи в окремих сферах зайнятості, частина біженців з-за кордону і внутрішньо переміщених осіб була вимушена повернутись до місць праці, бізнес почав реагувати на заходи державної підтримки в частині реалізації програм релокації бізнесу, пільгового оподаткування та компенсації витрат (упродовж 2-х місяців у розмірі 6,5 тис. грн) за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;

3) етап антикризових рішень (27.04.2022 року, триватиме надалі) – ринок праці поступово адаптувався до умов воєнного стану та відносно стабілізації фронту, однак гостро реагує на макроекономічну і валютно-фінансову нестабільність з мінімальною бізнес-активністю.

Державна політика у сфері зайнятості в період російсько-української війни 2022 року характеризувалась такими основними рішеннями:

- визначення у законодавстві змін до організації соціально-трудова відносин у воєнний час (щодо порядку оплати праці, відпусток, перевірок інспекторів праці та ін. [10]);

- встановлення порядку допомоги по безробіттю внутрішньо переміщеним особам, зареєстрованим у центрах зайнятості [11];

- підтримка бізнесу через зниження податків на першому етапі з подальшим поступовим балансуванням податкових зобов'язань [12];

- збереження бізнесу через реалізацію урядової програми релокації з територій активних бойових дій [13];

- компенсація витрат бізнесу за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;

- консультаційна підтримка роботодавців, внутрішньо переміщених осіб щодо особливостей організації соціально-трудова відносин у воєнний час (через систему «інтерактивний інспектор» Державної служби України з питань праці [14]);

- реалізація інформаційної компанії «Україна працює» за підтримки Міжнародної організації праці (МОП) «На шляху до безпечної, здорової та задекларованої праці в Україні» 2020-2022 років (як продовження попереднього проекту ЄС-МОП «Зміцнення адміністрації праці з метою покращення умов праці і подолання незадекларованої праці» 2017-2019 років).

У Плані відновлення України, запланованому для презентації на конференції в Лугано (4-5.07.2022 року), визначено пріоритетність розвитку людського капіталу через підтримку секторів економіки з доданою вартістю, поліпшення бізнес-середовища (у тому числі стимулювання

нового бізнесу), відновлення наукової інфраструктури та покращення освітнього середовища на всіх рівнях. Такі заходи у довгостроковій перспективі відіграють вагомую роль для розвитку ринку праці України на інноваційних засадах зі створенням умов для розвитку людського капіталу [15]. Поки в Україні ситуація залишається критичною.

Орієнтуючись на показники офіційної статистики, російсько-українська війна 2022 року мала безпосередній вплив на 39,7 % зайнятого населення України з 8 регіонів та м. Київ, де відбувались активні бойові дії. Станом на середину 2022 року 21,0 % зайнятого населення України продовжує перебувати в умовах невизначеності. За різними оцінками, на перших етапах війни у 2022 році роботу втратило близько 50 % зайнятого населення, до середини 2022 року експертні оцінки скоротились до 30 %.

Аналіз регіональних особливостей розвитку ринку праці пропонуємо здійснювати через групування регіонів: регіони активних бойових дій; визволені регіони; регіони з підвищеною небезпекою через білоруське прикордоння; регіони з активними ракетними обстрілами; відносно безпечні регіони.

За даними «температурної мапи» Державного центру зайнятості частка зареєстрованих безробітних по регіонах України станом на середину 2022 року є значно вищою в регіонах, наближених до територій активних бойових дій. Ймовірно це зумовлено перебуванням у них великої кількості внутрішньо переміщених осіб (рис. 1). Найвищою частка зареєстрованих безробітних у загальноукраїнському показнику станом на середину 2022 року є в Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, Сумській, Полтавській областях та м. Київ.

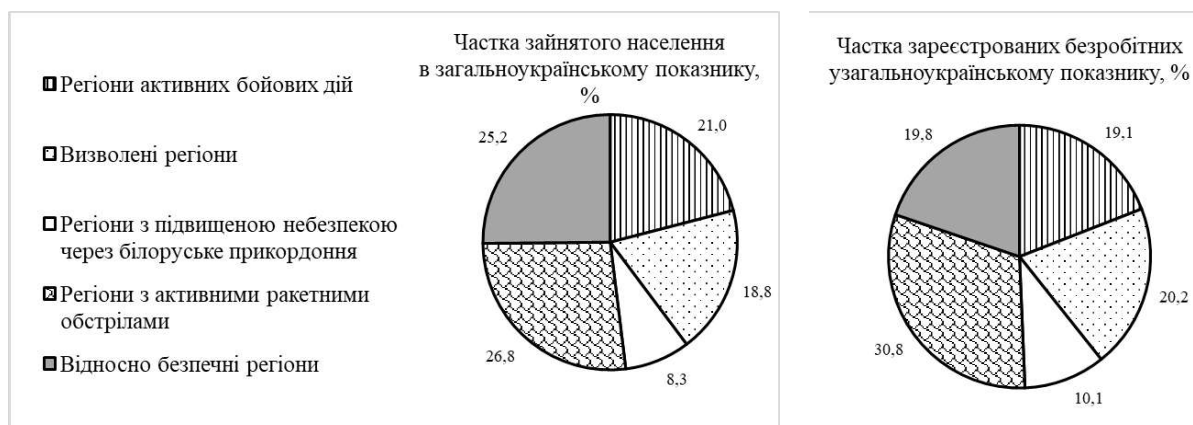

Рис. 1 – Структура зайнятих і безробітних за регіонами України залежно від впливу бойових дій, середина 2022 року, %

Джерело: [16; 17]

Аналіз показників зайнятості і безробіття населення за регіонами України вказує, що поки весь ринок праці перебуває в хаотичному, адаптаційному та подекуди інертному стані. У тих регіонах, де концентрація робочої сили та рівень економічного розвитку до 2022 року були кращими, залишаються вищими динамічні характеристики ринків праці, незважаючи на бойові дії та постійні ракетні обстріли (приклад – Харківська, Дніпропетровська, Одеська області). Ті регіони, де ринки праці були більш стагнаційними, незалежно від того, чи вони перебувають «у тилу», продовжують бути інертними в умовах невизначеності (приклад – Закарпатська, Тернопільська, Чернівецька області).

Разом із тим, вплив бойових дій на ринки праці регіонів уже почав проявлятися за показниками розвитку бізнесу. Це підтверджують результати конкурсу мікрогрантів для створення і розвитку бізнесу Державної служби зайнятості України. Регіональний розріз кількості заявок вказує, що з регіонів, де проходять активні бойові дії, а це Харківська, Донецька, Луганська, Херсонська області, не було подано жодної заявки, з Миколаївської – лише 1, Чернігівської – 4, Запорізької – 9, Сумської – 11 [18]. Тобто ті регіони, для яких безпекові загрози залишаються високими, мають нижчий рівень бізнес-активності та її планування в майбутньому зі зрозумілих причин.

Таблиця 1 містить основні показники регіональних ринків праці щодо зайнятості й безробіття, що підтверджують описані вище тенденції. Надалі їх слід моніторити, враховуючи вплив ризиків бізнесу в прифронтованих індустріальних регіонах України, де частка офіційно зайнятих суттєво вища, ніж у західних регіонах, спеціалізованих більшою мірою на сфері послуг. Безумовно, подальший розвиток ринку праці може зазнавати як критичного падіння, так і стабілізації, в чому значну роль буде відігравати ефективність використання міжнародної допомоги та політична воля влади до здійснення очікуваних реформ.

Таблиця 1 – Показники зайнятості й безробіття населення за регіонами України в умовах війни

	Рівень участі населення в робочій силі, %, 2021 рік	Частка заробітної плати штатних працівників до середньоукраїнського значення, %, 2021 рік	Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб, червень 2022	Кількість вакансій, тис. одиниць, червень 2022
Регіони активних бойових дій				
Донецька	49,3	98,5	8	0,2
Запорізька	55,2	96,6	17,7	0,7
Луганська	57,0	90,4	3,6	0,0
Харківська	56,2	85,0	20,7	1,5
Херсонська	56,5	81,7	10,4	0,1
Визволені регіони				
Київська	54,6	99,7	15,5	1,2
Сумська	54,1	83,7	17,1	1,0
Чернігівська	54,4	77,6	13,1	0,5
м. Київ	59,7	153,3	18,2	1,8
Регіони з підвищеною небезпекою через білоруське прикордоння				
Волинська	50,2	83,5	7,6	1,3
Житомирська	54,2	83,8	13,7	0,8
Рівненська	56,0	98,6	10,5	1,0
Регіони з активними ракетними обстрілами				
Дніпропетровська	55,8	90,5	25,7	2,2
Кіровоградська	52,4	76,4	11,5	0,7
Миколаївська	56,2	105,5	15,4	0,4
Одеська	54,1	88,1	12,7	1,4
Полтавська	53,8	91,6	17,7	1,1
Черкаська	53,7	82,6	14,6	0,7
Відносно безпечні регіони				
Вінницька	54,4	88,7	15,3	1,1
Закарпатська	54,4	90,4	5,7	0,8
Івано-Франківська	53,4	80,1	8,2	1,0
Львівська	53,8	87,4	10,8	3,2
Тернопільська	51,2	82,4	6,5	0,5
Хмельницька	53,2	92,8	11,2	1,2
Чернівецька	56,4	82,1	5	0,6

Джерело: [16; 17]

Умови невизначеності та нестабільності можна розглядати як період застою, а можна – як призму можливостей адаптації та розвитку. Євроінтеграційний пріоритет розвитку України дозволяє впроваджувати прогресивні практики розвитку людського капіталу й організації соціально-трудова відносин у мобільному просторі. Воєнна економіка хоча й дестабілізує ситуацію на ринку праці, однак стимулює розвиток окремих його секторів і сфер, формує попит на різні професії, підвищує значення професіоналізму в системі прийняття управлінських рішень.

Таблиця 2 узагальнює основні виклики, можливості й перспективи розвитку ринку праці України в умовах війни. Перспективи більшою мірою стосуються повоєнного відновлення. Виклики вказують на проблеми зростання безробіття, трансформацій у професійній структурі зайнятості та міграційні втрати. Міграція в умовах війни стала серйозним викликом для внутрішнього ринку праці. Залежно від тривалості війни зростають ризики безповоротної міграції частини населення, особливо жінок з високим рівнем кваліфікації та молоді, яка легко адаптується в новому середовищі. Для вирішення такої проблеми зростає значення політики зайнятості та розвитку бізнесу в регіонах залежно від характеру впливу війни. Відносно безпечні регіони зобов'язані реалізувати комплекс заходів щодо інтеграції людського капіталу внутрішньо переміщених осіб та стимулювання рееміграції біженців-громадян України. Таким способом можна досягти позитивних соціально-економічних результатів в умовах зростання вимушеної концентрації робочої сили на регіональному ринку праці.

Таблиця 2 – Виклики, можливості й перспективи розвитку ринку праці України в умовах війни

Виклики	Можливості	Перспективи
Зростання безробіття населення внаслідок зниження підприємницької активності: - у регіонах бойових дій; - у місцях частих ракетних обстрілів; - у сферах важкої промисловості східних та південних регіонів; - у сферах, найбільш чутливих до кризи (туризм, авіа- і морські перевезення, банківський сектор та ін.)	Залучення міжнародної допомоги – економічної, технічної, гуманітарної, військової під умови реформ та впровадження кращого іноземного досвіду Реалізація міжнародних програм, зокрема МОП, з переходом на прозорі конкурентні умови організації праці	Відбудова регіонів та промислових підприємств на нових інноваційних засадах Повернення трудових мігрантів в умовах зростання попиту на робітничі та інші професії при відбудові інфраструктури
Зростання попиту на окремі професії в умовах воєнної економіки – військових, медиків, працівників охорони правопорядку, надзвичайних ситуацій, комунальних служб та ін.	Підвищення привабливості професій за рахунок зростання оплати праці та соціального статусу	Використання набутих знань і досвіду фахівців окремих професій у розбудові економіки і держави
Брак робочої сили в умовах військової мобілізації	Формування особливого відношення в суспільстві до військових та посилення на цій основі соціальної відповідальності й єдності	Розвиток сектору інклюзивної зайнятості та професійної реабілітації
Масова еміграція населення за кордон з ризиком неповернення, особливо молоді	Можливості подальшої інтеграції осіб з міграційним досвідом після повернення	Інтеграція ринку праці України з ринками праці Європи на засадах циркулюючої міграції
Додаткове навантаження на регіональні ринки праці внутрішньо переміщених осіб	Задоволення потреб у робочій силі релокованого бізнесу Можливості стимулювання самозайнятості та підприємництва внутрішньо переміщених осіб	Розвиток внутрішнього ринку праці за рахунок конкуренції і трудової мобільності

Джерело: авторська розробка.

Поточна ситуація є шансом відходу від тих негативних тенденцій розвитку ринку праці України, які спостерігалися до війни 2022 року. Окрім можливостей переходу на прозорі й конкурентні умови організації соціально-трудова відносин за європейськими стандартами, важливо вирішити внутрішні протиріччя щодо соціальної цінності окремих професій. Час війни показав важливість таких професійних груп, як працівники комунальних служб, служб надзвичайних ситуацій та охорони правопорядку, працівників екстреної медичної допомоги, системи охорони здоров'я загалом тощо. Оплата праці представників цих професійних груп в Україні є заниженою, що властиво довоєнному періоду зі слабкою державною підтримкою соціально значущих професій. Воєнний час значно підвищив розуміння суспільством цінності окремих професій, у зв'язку з чим мають бути переглянуті підходи до оплати праці з доданням різниці в розмірах зарплати між посадами (керівництвом і виконавцями).

Висновки. Отже, ринок праці України в умовах війни досі перебуває в шоковому та невизначеному стані. Високе соціально-економічне значення ринку праці потребує активної державної політики щодо підтримки рівня зайнятості та збереження підприємницької активності. У зв'язку з цим важливо розуміти виклики, можливості та перспективи розвитку ринку праці України. Пріоритетом такого розвитку має бути регіональний підхід, адже регіони опинились у різних умовах впливу бойових дій.

Реальні впливи війни на ринок праці буде більш відчутним у наступні періоди з реакцією на економічний спад, безповоротну міграцію населення, ефективність заходів державної політики. Далекоглядні цілі розвитку людського капіталу мають бути закріплені конкретними заходами щодо підтримки зайнятості населення. Основою цьому має бути політична воля до реальних реформ, відходу від корупційних практик, реалізацією дієвих заходів у частині податкових стимулів для бізнесу, інтеграції внутрішньо переміщених осіб у регіональні ринки праці, збереження соціальних зв'язків з біженцями для підвищення їх готовності до повернення.

Розвиток ринку праці в умовах воєнної економіки, окрім регіональної специфіки, має враховувати професійні трансформації, зростання цінності окремих професій, формування потужної професійної групи військовослужбовців та інших працівників оборони. Навіть після завершення війни дана професійна група буде залишатися в пріоритеті державної та суспільної підтримки і мотивації.

З огляду на постійну зміну ситуації, розвиток ринку праці України слід і надалі досліджувати. Предметом подальших розвідок буде ефективність державної підтримки бізнесу і зайнятості населення, реальність реформ на вимоги ЄС і США в межах міжнародної допомоги.

Список використаних джерел

1. Балановська Т. І., Гоголя О. П., Драгнева Н. І. Ринок праці: реалії і перспективи. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2012. С. 17–23.
2. Pasięka S., Pasięka A., Bil M., Humeniuk O. Global Trends in the Development of Labor Markets and Employment in the Focus of Innovation Change. *In The 8th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy (M3E2)*. 2019. Vol. 65. P. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196507002>
3. Чорна Н., Чорний Р. Ринок праці України: сучасні виклики. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 1. С. 64–73. DOI: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-01-64-73>.
4. Петрищенко Н. А., Камбур О. Л., Кулікова Л. В. Аналіз сучасного ринку праці в Україні: регіональні аспекти. *Приазовський економічний вісник*. 2021. № 1(24). С. 172–176. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-1-30>.
5. Зелінська Г. Інновація ринку праці в контексті соціальних викликів як складова забезпечення сталого розвитку України. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (Серія: Економіка та управління в нафтогазовій промисловості)*. 2020. № 1(21). С. 49–56. DOI: [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2020-1\(21\)-49-56](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2020-1(21)-49-56).
6. Bil M., Vachynska M. Cross-border socio-economic polarization as a factor of migration of Ukraine. *Економіка та суспільство*. 2021. № 23. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/143/137>. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-1-30>.
7. Ринок праці України: сьогодення і тенденції майбутнього: ЕВА. Європейська Бізнес Асоціація (23.02.2022). URL: <https://eba.com.ua/rynok-pratsi-ukrayiny-sogodennya-i-tendentsiyi-majbutnogo/>
8. Длугопольська Т., Хіта М. Вплив пандемії COVID-19 на міжнародний ринок праці. *Вісник економіки*. 2022. № 1. С. 54–70. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.054>.
9. Алексеев В., Децик О. Ринок праці 2022: де можна працевлаштуватись цього року : LB.ua (27.01.2022). URL: https://lb.ua/economics/2022/01/27/504018_rinok_pratsi_2022_de_mozhna.html
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України № 2352-IX від 1.07.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-IX#Text> (дата звернення: 19.07.2022)
11. Визначення розміру допомоги по безробіттю : Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/vyznachennya-rozmiru-dopomogy-po-bezrobittyu> (дата звернення: 21.07.2022)
12. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану :

Закон України № 2260-IX від 12.05.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text> (дата звернення: 19.07.2022)

13. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії... : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 246-р від 25.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.07.2022)

14. Трудові відносини у воєнний час - питання/відповіді : Державна служба України з питань праці. URL: <https://pratsia.in.ua/faq.php> (дата звернення: 21.07.2022)

15. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 22.07.2022)

16. Багатогалузева статистична інформація / Регіональна статистика/ Ринок праці : Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.07.2022)

17. Температурна мапа : Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/temperature> (дата звернення: 22.07.2022)

18. Результати розгляду заяв щодо надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу: Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/rezultaty-rozglyadu-zayav-shchodo-nadannya-mikrograntiv-na-stvorennya-abo-rozvytok-vlasnogo> (дата звернення: 22.07.2022)

References

1. Balanovska, T. I., Hohulia, O. P., & Drahnieva, N. I. (2012). Labor market: realities and prospects. *Scientific works of the Poltava State Agrarian Academy*, 17-23. (in Ukr.).

2. Pasięka, S., Pasięka, A., Bil, M., & Humeniuk, O. (2019). Global Trends in the Development of Labor Markets and Employment in the Focus of Innovation Change. *In The 8th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy (M3E2)*, 65, 1-7.

3. Chorna, N., & Chornyi, R. (2020). Labor market of Ukraine: modern challenges. *Economic journal of Lesya Ukrainka East European National University*, 1, 64-73. (in Ukr.).

4. Petryshchenko, N. A., Kambur, O. L., & Kulikova, L. V. (2021). Analysis of the modern labor market in Ukraine: regional aspects. *Pryazovsky Economic Bulletin*, 1(24), 172-176. (in Ukr.).

5. Zelinska, H. (2020). Innovation of the labor market in the context of social challenges as a component of ensuring the sustainable development of Ukraine. *Scientific Bulletin of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Series: Economics and Management in the Oil and Gas Industry*, 1(21), 49-56. (in Ukr.).

6. Bil, M., & Bachynska, M. (2021). Cross-border socio-economic polarization as a factor of migration of Ukraine. *Economy and society*, 23. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/143/137>.

7. Labor market of Ukraine: present and future trends. EVA. European Business Association. Retrieved from <https://eba.com.ua/rynok-pratsi-ukrayiny-sogodennya-i-tendentsiyi-majbutnogo/> (in Ukr.).

8. Dluhopolska, T., & Khita, M. (2022). Impact of the COVID-19 pandemic on the international labor market. *Bulletin of the economy*, 1, 54-70. (in Ukr.).

9. Aliksieiev, V., & Detsyk, O. (2022). Labor market 2022: where you can get a job this year. LB.ua. Retrieved from https://lb.ua/economics/2022/01/27/504018_rinok_pratsi_2022_de_mozhna.html (in Ukr.).

10. On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the optimization of labor relations. Law of Ukraine 1.07.2022 №2352-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-IX#Text> (in Ukr.).

11. Determining the amount of unemployment benefits. State Employment Center. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/novyna/vyznachennya-rozmiru-dopomogy-po-bezrobittyu>. (in Ukr.).

12. On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the specifics of the tax administration of taxes, fees and a single contribution during the period of martial law, state of emergency. Law of Ukraine 12.05.2022 №2260-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text> (in Ukr.).

13. On the approval of the plan of urgent measures to relocate, in case of need, the production capacities of business entities from the territories where hostilities are being conducted... Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine 25.03.2022 №246-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>. (in Ukr.).

14. Labor relations in wartime – questions/answers. State Labor Service of Ukraine. Retrieved from <https://pratsia.in.ua/faq.php>. (in Ukr.).

15. Ukraine recovery plan. Retrieved from <https://recovery.gov.ua/> (in Ukr.).

16. Multi-sectoral statistical information / Regional statistics / Labor market. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua/>

17. Temperature map. State Employment Center. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/temperature>. (in Ukr.).

18. Results of consideration of applications for the provision of micro-grants for the creation or development of one's own business. State Employment Center. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/novyna/rezultaty-rozglyaduzayav-shchodo-nadannya-mikrograntiv-na-stvorennya-abo-rozvytok-vlasnogo>. (in Ukr.).

PASIEKA Stanislava

Dr. Sc. (Economics), Professor,
Bohdan Khmelnytsky National University
of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

GUMENIUK Andriy

аспірант кафедри маркетингу,
Central Ukrainian National Technical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

**LABOR MARKET OF UKRAINE IN WAR CONDITIONS:
CHALLENGES, OPPORTUNITIES, PERSPECTIVES**

Introduction. The war threats had a significant impact on entrepreneurship and the labor market of Ukraine. In the current situation, the preservation of the functionality of the labor market as the main indicator of entrepreneurial activity, a factor in ensuring well-being and reducing migration losses of the population is of particular importance. The basis of management decisions to support the labor market should be an understanding of the main challenges, opportunities and perspectives of its development.

Purpose. The purpose of the article is to study the peculiarities of the development of the labor market of Ukraine in the pre-war period and in the conditions of the Russian-Ukrainian War, to identify positive and negative trends and to highlight the possibilities and perspectives of the organization of social and labor relations on the way to post-war recovery.

Results. The main negative and positive trends in the development of the labor market of Ukraine during the years of independence are summarized. New challenges to its development due to the COVID-2019 pandemic are indicated. The main stages of the Russian-Ukrainian War of 2022 are highlighted and the main signs of labor market reactions to security threats are indicated. The main decisions in the implementation of state policy in the field of employment during the war are described. The regional trends of employment and unemployment of the population are analyzed. The challenges and opportunities for the labor market of Ukraine in the conditions of martial law, as well as the perspectives for its development on the path of post-war recovery, are highlighted.

Originality. The priority of the regional approach to state support of the labor market is substantiated, taking into account the security status of the region. In this regard, it is proposed to divide the regions into regions of active hostilities, liberated regions, regions with increased danger due to the Belarusian border, regions with active missile attacks, relatively safe regions.

An agreed generalization of the challenges, opportunities and perspectives for the development of the labor market of Ukraine is carried out. Conditions of uncertainty and instability can be considered as a period of idleness and can be studied through the lens of opportunities for adaptation and prospective development. The European integration priority of the development of Ukraine allows the introduction of progressive practices of human capital development and the organization of social and labor relations in the mobile space.

Conclusion. Ukraine's labor market is a sensitive indicator of macroeconomic and political stability. Analysis of employment and unemployment indicators of the population by regions of Ukraine indicates that the entire labor market is currently in a chaotic, adaptive and sometimes inert state. The war put the sphere of social and labor relations in shock conditions. At the same time, in the Recovery Plan of Ukraine, the goals of human capital development are placed in leading positions. The human potential of the population of Ukraine remains high and, despite significant migration losses, requires maximum involvement on the way to superiority. Therefore, the realities force the formation of a military economy in Ukraine, which causes the transformation of the professional structure of the population, creates demand for new professions and establishes the high social value of military service. State support of the labor market of Ukraine should be systematic and based on an understanding of challenges, opportunities and perspectives for substantiating the priorities of regulating the sphere of social and labor relations. The further development of the labor market may undergo both a critical decline and stabilization, in which the effectiveness of the use of international aid and the political will of the authorities to implement the expected reforms will play a significant role.

Keywords: labor market, employment, unemployment, professional structure transformation, migration, development challenges, war.

*Одержано редакцією: 20.05.2022
Прийнято до публікації: 22.06.2022*